

İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

e-ISSN: 2147-6152

Yıl 10, Sayı 26, Nisan 2021

Makale Adı /Article Name

Övgü ve Yergi Tavsif Örnekleri
Bağlamında Nâbî'nin Siyer-i Veysî
Zeyilleri

Definition of Satire and Praise on
Siyer-i Veysî Annexes of Nabi

Yazar/Author

Özkan CİĞA

Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ozkanciga@hotmail.com

 ORCID: 0000-0002-7081-4507.

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 01.12.2020

Kabul Tarihi: 05.12.2020

Yayın Tarihi: 30.04.2021

Sayfa Aralığı: 678-697

Kaynak Gösterme

Ciğa, Özkan (2021). "Övgü ve Yergi Tavsif Örnekleri Bağlamında Nâbî'nin Siyer-i Veysî Zeyilleri", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 26, s. 678-697.

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen "ETİK KURUL ONAYI" gerektirmemektedir.)

ÖZ

XVII. yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı'nda nazımda olduğu kadar nesir alanında da çok önemli eserler kaleme alınmıştır. Veysî, Nergisî, Kâtip Çelebi ve Evliyâ Çelebi gibi şahsiyetler, yüzyılın en tanınmış nâsirleri olarak karşımıza çıkmaktadır. XVII. yüzyıl şair ve müelliflerinden olan Nâbî'nin iki yüzden ziyade farklı metni ihtivâ eden ve çoğu mektuplardan oluşan *Münşeât'ı*, *Fetihnâme-i Kamâniçe'si*, *Tuhfetü'l-Harameyn'i*, *Zeyl-i Siyer-i Veysî* ve *Zeylû'z-zeyl-i Siyer-i Veysî'si* en önemli mensur eserleridir. Bu çalışmada, nazmı kadar nesri de güçlü olan Nâbî'nin Siyer-i Veysî'ye yazdığı zeyillerinde İslâm dünyasında önder olarak kabul edilen Müslümanları tavsif ve İslâm dinine karşı olumsuz tutum ve davranış sergileyen gayr-i müslimleri tezyif ederken kullanmış olduğu sıfat ve teşbih örnekleri ele alınacaktır. Böylece müellifin fikir dünyasının üslubuna yansımaları ve Nâbî'nin zikredilen eserinden hareketle kendisine has duyuş ve düşünüşünün üslubundaki tezahürleri tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nâbî, Zeyl-i Siyer-i Veysî, Süslü Nesir, Övgü, Yergi.

ABSTRACT

There has been significant works in verse as much as prose in 17th Century Classical Turkish Literature. Prose writer such as Veysî, Nergisî, Kâtip Celebi and Evliyâ Çelebi are the well-known prose writer of the century. *Münşeât*, *Fetih-nâme-i Kamâniçe*, *Tuhfetü'l-Harameyn*, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, *Zeylû'z-zeyl-i Siyer-i Veysî* are the most important prosaic works of Nâbî, one of the poets and editors of 17th Century mainly consisting of letters and more than 200 different texts. In this study, adjectives, comparisons, and criticism that Nabi whose verse as well as prose is strong, used to describe Muslims and non-Muslims in his annexes to Siyer-i Veysî are discussed. Hence, the reflection of the intellectual structure of the editor and manifestation of his own perception and thinking in his tone based on the previously mentioned book of Nâbî will be determined.

Keywords: Nâbî, Zeyl-i Siyer-i Veysî, Figurative Prose, Praise, Satire.

Giriş

Her müellifin duygu ve düşüncelerini ifade etme biçimi, anlatış yolu, başka bir ifadeyle, zihinde tasavvur edilenlerin yazıyla ortaya konulma tarzı farklılık arz etmektedir. Bu farklılık, zamanla şair ya da nasirin benimsediği üslubun bir parçası haline gelmektedir. Manzum eserlerde, dönem ve şahıs üsluplarında belirgin değişiklikler görüldüğü gibi mensur eserlerde de çeşitli üsluplarla oluşturulan metinler yer alır. Bu metinler genel çerçevede sade nesir, orta nesir ve süslü nesir gibi nesir türlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Sanatsal bir ifadeyle hünerlerin sergilendiği süslü nesir, klasik edebiyatımızda anlamdan çok anlatıma önem verilen bir nesir türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür metinlerde Arapça, Farsça sözcük ve tamlamalara ziyadesiyle yer verilmiş ve böylece süslü nesir, lâfız sanatlarından secinin esas tutulduğu bir yazı türü olarak gelişimini sürdürmüştür. *Sade, orta ve süslü nesir* şeklinde tasnif edilen nesir türleri ile ilgili ilk değerlendirmeye Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü's-Şu'arâ* adlı

eserinde rastlanılmaktadır. Âşık Çelebi, nazım ve nesrin çeşitlerine dair açıklamasında nesri iki farklı kategoride değerlendirir: “*Ve neşr dahı iki kısmdur: bir kısmı a‘lâ ve bir kısmı ednâdur. Ve kısm-ı a‘lâsı beyânla müsemmâdur.*”¹ Üslupların tasnifi ile ilgili detaylı bilgileri ilgili akademik çalışmalara havale edip² çalışmamızda Nâbî'nin Siyer-i Veysî Zeyillerinde kullanılan üslup, zeyillerde Müslümanların hangi ifadelerle tavsif ve Müslüman olmayanların hangi sıfatlarla tezyif edildikleri irdelenecektir.

Tarihî süreç içerisinde Türkçe yazılan siyer kitaplarına bakıldığında, Hz. Muhammed ve ashabının yaşadıkları asırda gerçekleşen hadiseleri kaybolmaktan kurtarma düşüncesi, Hz. Muhammed'in hayatını yazma geleneğini başlatmıştır. Bu gelenek ise Türk edebiyatında XIV. yüzyılda Erzurumlu Kadı Darîr'in tercüme niteliğindeki Sîretü'n-Nebî adlı eseriyle başlamış Alaşehirli Kadı Veysî'nin siyeri ile devam etmiştir. Veysî'nin siyeri Türkçe olarak doğrudan telif edilen ilk siyer kitabı olarak kaleme alınmıştır.

Klasik edebiyatımızda Hz. Muhammed'in hayatını yazma geleneği muhteva açısından; mevlidler, mirâciyeler, hicretnâmeler, hilye-i şerîfeler, gazâvat-ı Nebî kitapları, delâ'il-i Nübüvve ve şemâ'il-i şerîfeler gibi farklı edebî türlerin de tezahürüne sebep olmuştur. Siyer kitaplarının İslamî Türk edebiyatına en zengin malzemeyi sağlayan metinler olması ve Hz. Muhammed'e duyulan sevgi, bunda özellikle etkili olmuştur. Bu sebeple siyer kitapları, sadece dinî metinlerde değil Türk edebiyatının hemen bütün türlerinde başvurulan kaynak olmuştur.³ Klasik Türk edebiyatında 14-20. yüzyıllar arasında 40 civarında siyer kaleme alınmıştır. Bu siyerlerden dokuzu Arapçadan beş tanesi ise Farsçadan tercüme edilmiştir. Tercüme

¹ Filiz Kılıç, *Âşık Çelebi Meşâirü's-şu'ârâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-210485/asik-celebi-mesairus-suara.html>), 2008, s. 35.

² Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1996, s. VI; Süleyman Çaldak, “Eski Türk Edebiyatında Nesir”, *Eğitim Dergisi*, Temmuz-Ağustos 2006, s. 74-90; Mine Mengi, “Eski Türk Edebiyatında Nesir: Gelişimi ve Kaynakçası”, *TALİD Dergisi*, C. 5, S. 10, 2007, s. 43-76; Atabey Kılıç, “Klâsik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç Müdür?”, *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Prof. Dr. Abdulkarim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı, Yıl 2, Sayı 3, 2016 ss. 51-79.

³ Ayrıntılı bilgi için bk. Bayram Özfırat, “Türk Edebiyatı'nın Manzum İlk Siyeri: Velî'nin Sîretü'n-Nebî'si”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2014, s. 12, ss. 93-134; Mustafa Fayda, “Siyer ve Megazi”, *DİA*, 2009, C. 37, s. 324-325.

eserler dışında yirmi üç eser telif edilmiştir. Bu eserlerden yedisi manzum, diğerleri ise manzum-mensur karışık olarak kaleme alınmıştır.⁴

İlk Türkçe telif siyer kitabı olan “Siyer-i Veysî/Dürretü't-tâc fî sîreti sâhibi'l-mi'râc” adlı eser, Üveys bin Mehmed/Veysî (ö.1038/1628) tarafından kaleme alınmıştır. İki ciltten oluşan Dürretü't-tâc'da, Veysî, Hz. Peygamber'in hayatını Mekke ve Medine dönemi olarak iki bölümde kaleme almayı planlamıştır. Eserin 1036/1626-27 tarihli yazma nüshasından (Süleymaniye Ktp. Reîsülküttâb. Nu: 800), ilk bölümün bu tarihten önce tamamlandığı anlaşılmaktadır. Ertesi yıl vefat eden müellif, Medine döneminden son olarak Bedir Gazvesi'ni ve Asmâ bint Mervân adlı Yahudi kadının Ümeyr b. Adî tarafından öldürülmesi hadisesini kaleme almıştır. Tamamlanamamış olan Veysî'nin siyerine sekiz zeyl yazılmıştır. Bunlardan iki tanesi Nâbî'ye aittir. Nâbî'nin kaleme aldığı “Zeyl-i Siyer-i Veysî, yazılan zeyiller arasında en dikkat çekenler arasında yer alır. Nâbî, zeylini yazarken Veysî gibi süslü bir üslubu tercih etmiş ve başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere hadis kitaplarından, Arapça ve Farsça yazılmış olan siyer kitaplarından istifade etmiştir. Eserde Beni Kaynuka Savaşı'ndan Mekke'nin fethine kadar olan olaylar anlatılmaktadır. Zeyl-i Siyer-i Veysî ise Nabî tarafından kaleme alınan ikinci zeyldir. Bu eser, Mekke'nin fethinden hicretin dokuzuncu yılı Velîd bin Ukbe'nin beni Mustalık Kabilesi'nden zekât talep etmesine kadar meydana gelen olayları anlatmaktadır.⁵

Çalışmamızda Nâbî'nin zeyilleri tetkik edilirken farklı nüshalardan ve Özmen'in *Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin)*⁶ adlı çalışmasından istifade edilmiştir. Bu doğrultuda istifade edilen nüshalar ve ilgili nüshanın kaynak gösteriminde kullanılan kısaltmalar şöyledir: M Nüshası: Manisa il Halk Kütüphanesi Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 45 Ak Ze 197; A1 Nüshası: İstanbul Âtîf Efendi Kütüphanesi Türkçe Tarih-Coğrafya Yazmaları Koleksiyonu 34 Atıf 1751; A2 Nüshası: İstanbul Âtîf Efendi Kütüphanesi Türkçe Tarih-Coğrafya

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Abdulsamet Özmen, *Nâbî'nin Siyer-i Veysî'ye Yazdığı Zeyiller (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2015, s. XVIII-XXVIII; Abdulsamet Özmen, *Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin)*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020, s.19-31.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Erkan, “Dürretü't-Tâc”, *DİA*, 1994, C.10,s.33-34; Abdulsamet Özmen, *Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin)*, s.26-29.

⁶ Abdulsamet Özmen, *Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin)*, 2020.

Yazmaları Koleksiyonu 34 Atıf 1750; E Nüshası: Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu 2442.

1. Zeyl-i Siyer-i Veysî'nin Dil ve Üslup Özellikleri

Zeyl-i Siyer-i Veysî'de kullanılan dil, devrin süslü nesir geleneğine uygun olarak, sanatkârane bir özellik arz etmektedir. Nâbî, eserini te'lif ederken olayların gidişatına göre ayetler, hadisler, Türkçe, Farsça, Arapça manzumeler ile Arapça mensur ibârelere yer vermiştir. Nâbî'nin üslubunda dikkat çeken bir diğer husus ise Arapça, Farsça terkip ve tamlamaları çok fazla kullanması, hadis kitaplarından alıntılar yapması, Hz. Muhammed'in devlet başkanlarına yazdığı İslâm'a davet mektupları, devlet başkanlarının Resûlullah'a verdiği cevaplar ve yer yer belagatın bir unsuru olan Hutebânın nutuk ve hitâbetlerini, meşâhir-i şuarânın divanlarını ve pek çok edebî mektupları okuduğu ayrıca birçok şairin manzumelerinden iktibaslar yaptığı görülmektedir.⁷ Özellikle Hz. Muhammed'i övdüğü bölümlerde bağlama bağlı kalınarak farklı hitap ve kaynaklardan istifade etmiş ve böylece Türk edebiyatına süslü nesrin en güzel örneklerinden birisini kazandırmıştır.

Nâbî, zeyillerinde Veysî'nin üslubuna şekil ve muhteva açısından bağlı kalmış, mensur ibareler genellikle secîli olarak kaleme almıştır. Bununla birlikte manzum ibarelerin mensur metne göre daha sade yazıldığı görülmektedir. Nâbî'nin zeyilleri tetkik edildiğinde Türkçe, Arapça ve Farsçaya hâkim olduğu ve Fars dilinde şiirler yazabilecek kadar Farsçayı iyi bildiği anlaşılmaktadır. Eserin dilini genel olarak değerlendirmek gerekirse, Zeyl-i Siyer-i Veysî, yazıldığı dönemde bu dili kullananların bile ilk seferde okuyup anlamaya muvaffak olamayacağı, belirli bir ilmî birikim gerektiren Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

Zeyillerdeki Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunluğu Türkçe kelimelere nispeten daha fazladır. Örneğin eserden rastgele seçmiş olduğumuz aşağıdaki kısımlar metindeki kelime ve anlam yoğunluğunu göstermesi açısından bir fikir vermektedir:

*“Ol merhâlede sūz-endūz-ı sîne-i kudsîyân ve germiyyet-bağş-ı
mecâlis-i rûhâniyân ya'nî mişbâh-ı kandîl-efrūz-ı arşu'r-Rahmân
nebiyy-i ins ü cân aleyhi's-salâtu ve's-selâm hazretlerinüñ ol şeb şu'le-
i cevvalê-i fermânları zebân-ı âteşin-i munâdiyândan bu sümuğ üzre*

⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Abdulsamet Özmen, *Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin)*, s.31-34.

*dâ'ire-gerd-i kıyâm oldu ki her yekke-merd ber-tûde hîme-i çarhsāya
hamîr-māye-i şu'le-i şûr-efgen tarḥ idüp dāmen-i sürme-fām-ı şāmı
hem-reng-i girîbān-ı şabāḥ eyleyeler. Binā-ber-în fermān-ı cenāb-ı
kāşifu'd-dücā düvāzdeh hezār ḥırm-en-i zulmet-süz-ı âteş iḳād ile
düvāzdeh burc felek-i kîne-güzārı tâb-zede-i süz ü reşk ü dūd-ı çarḥ-
endüd ile dāde-i encümi peymāne-i eşk eylediler.” (M-160a)*

Nâbî, zeyillerinde övgü ve yergilerini zaman zaman oldukça mübalağalı hale getirmiş, gayr-i müslimleri abartılı tenkit ve kusurlarla tezyif etmiş, başta peygamberimiz olmak üzere sahabeleri ise anlattığı olayın akışına uygun olarak en güzel sıfatlarla tavsif etmiştir.

Hususiyle Hz. Muhammed'in tavsif edildiği kısımlarda Nâbî, bağlamı da dikkate alarak yer yer uzun tamlamalı övgü cümlelerine yer vermiştir. Örneğin aşağıdaki örnekte bağlam “hutbe verme hadisesi”dir ve bu kısımda Hz. Muhammed'in ismi zikredilirken Nâbî, “*ḥāṭib-i minber-i 'illiyîn cenāb-ı faḥrû'l-mürselîn 'aleyhi's-selām*” ibarelerini kullanmıştır. Başka bir yerde ise Hz. Muhammed, “*Ḥāce-i kütüb-ḥāne-i 'ulūm-ı evvelîn ü āḫirîn 'aleyhi's-şalātü ve's-selām*” yani başlangıç ve sona ait bütün ilimlerin içerisinde bulunduğu kütüphanenin hocası, olarak tavsif edilmektedir.

Zeyillerde dikkat çeken bir diğer husus ise süslü nesrin de bir özelliği olan secîli ifadelere sıklıkla yer verilmesidir. Aşağıdaki verilen örneklerin benzerleri eserde oldukça fazladır: “*Ba'd-ez-în cenāb-ı şadr-ārā-yı dīvān-ḥāne-i risālet ve vesīletü'l-feth-i defter-ḥāne-i kudret aleyhi's-şalātu ve't-taḥiyyet ḥazretleri*” (E-29b); “*Eşher-i sūḥan-ṭırāzān-ı zamān ve eş'ar-ı ma'nā-perdāzān-ı devrān Ka'b bin Züheyr idi.*” (E-18b) Aşağıdaki örnekte ise; “iştihār” ile “āsār” kelimelerinin son harfleri olan “r” ve “nāmdār” ile “nefḥa-nisār” kelimelerinin son harfleri olan “r”nin benzer olması hasebiyle mutarraf seciye örnek teşkil etmektedir: “*Ta'birāt-ı cihān-pesendî zîb-i destār-ı iştihār ve telmîḥāt-ı dil-güşāsı mümtāz ü müselle-i aşḫāb-ı āşārdur*” (M-1b); “*...her şafḥa-i rengîni bir taḥte-i şükûfe-i nāmdār ve her fıkra-i nemekîni bir deste-i nāz-büy-ı nefḥa-nisārdur*” (M-1b)

Nâbî'nin üslubunda dikkat çeken bir diğer husus ise, zikrettiği isimleri genellikle ya sıfatlarıyla birlikte zikreder ya da kişilerin isimlerini kullanmadan doğrudan çeşitli sıfatlarla tavsif eder. Mesela, aşağıdaki örneklerde isim ve sıfat beraber zikredilmiştir: “*Müesses-i mebnî-i vegā Cenāb-ı Aliyyu'l-Murtazā*

kerrema'llāhu vechehū (A1-143b); “*Bir gün 'alem-i 'ālem-tāb sipeh-sālār-ı refi'ü'l-cenāb 'Ömer bin el-Haṭṭāb raḍıya'llāhü anh*” (A1-138b); “*Hāzreti zi'n-nūreyn Osmān raḍıya'llāhü 'anh*” (A1-46a).

Aşağıdaki örneklerde ise Hz. Muhammed ve ashabının ismi zikredilmeden sadece çeşitli sıfatlarla anılmıştır. Hz. Muhammed için “*Server-i 'ālem*” (M-17b) âlemin lideri, önderi, “*Seyyidü'l-'Arab ve'l-'Acem*” (M-35a) Arab ve Arab olmayanların efendisi, “*H'āce-i 'ālem*” (M-32a) âlemin efendisi, öğreticisi; Hz. Ali için; “*İmāme-i sübhā-i kerāmet*” (M-27b) kerâmet tesbihinin başı, “*Şir-i şimşir-zen*” (M-20a) kılıç çeken aslan; Hz. Osman için; “*Menba'-ı cūy-bār-ı ḥilm ü hayā*” (M-58b) hayâ ve yumuşaklık nehrinin kaynağı ve Hz. Ömer için “*Hokḳa-i ḥamiyyet*” (M-11a) hamiyet hokkası gibi sıfatlar kullanılmıştır.

2. Zeyl-i Siyer-i Veysî'de Övgü ve Yergi Tavsifleri

Tarih boyunca yazılan siyer kitaplarına muhteva açısından bakıldığında söz konusu Hz. Muhammed olduğunda müellifler, ister manzum ister mensur olarak kaleme aldıkları eserlerde Hz. Muhammed'i çeşitli sıfatlarla övme, onun düşmanlarını ise tezyif etme yarışına girmiş gibidirler. Nâbî de Zeyl-i Siyer-i Veysî'de Hz. Peygamber'in ismini zikrettiği yerlerde bağlamdan hareketle onu en güzel vasıflarla tavsif etmektedir. Örneğin, “*Sepīde-dem şāhen-şeh-i ḳalem-rev-i eflāk 'aleyhi's-şalātu ve's-selām ḥāzretleri*” (A1-15b); “*Sulṭān-ı ḳurb-ārā-yı ḥalvet-ḥāne-i Yezdāni*” (A2-32 a) gibi övgü ifadeleri oldukça fazladır.

Aşağıda Hz. Resûlullah'ı öven tavsif cümlelerinden en çok dikkatimizi çeken kırk bir örnek cümleye yer verilmiş, ancak bu cümlelerden salat ve selam ifadeleri tekrar mahiyette olacağından ve hususiyle sıfat bildiren ifadeleri vurgulamak istediğimizden dolayı sadece Hz. Muhammed'in sıfatlarını ifade eden ibarelere yer verilmiştir. Örneğin “*H'āce-i kütüb-ḥāne-i 'ulūm-ı evvelin ü āḥirin 'aleyhi's-şalātu ve's-selām*” ifadesinin sadece “*H'āce-i kütüb-ḥāne-i 'ulūm-ı evvelin ü āḥirin*” şeklinde sıfat bildiren kısımları örneklendirilmiştir. Tavsiflerin anlaşılır kılınması adına bazı örnekler için eserde yer alan bağlam hakkında kısaca bilgi verilmiş ayrıca günümüz Türkçesine aktarımı yapılmıştır.

2.1. Hz. Muhammed İçin Yapılan Övgü Tavsifleri

Eserde “*Gazve-i Mūḥiše-i Uḥud*” başlığı altında yer alan olayda Bedir Gazvesi'ne katılamayan gençler ile Hz. Hamza, Sa'd bin Ubâde, Nu'mân bin Mâlik gibi sahabeler düşmanla şehir dışında savaşmak için ısrar ederler. Hz. Muhammed

yenilgi olma ihtimali endişesine rağmen çoğunluğun görüşüne uygun davranır. Hz. Resûl'ün Cuma namazı sırasında minbere çıkıp savaşın faziletlerini anlatır ve sabırlı olmaları durumunda zafer elde edeceklerine işaret eder. Nâbî, Hz. Muhammed'in minbere çıkış anını bu güzel tavsiflerle dile getirir:⁸

“Hâzreti haṭīb-i minber-i nüh-pāye-i eflāk” (A1-16b)

(Feleğin dokuz mertebesinde bulunan minberin hatîbi)

Aynı bölümde, istişarenin ehemmiyetine temas eden Hz. Muhammed, tavsiyelerini dinlemek isteyen ashaba yapılacakları anlatacağı sırada Nâbî, Hz. Peygamber'i *“Ḥāce-i kā'ināt 'aleyhi ecmelu't-taḥiyyāt”* şeklinde tavsif eder:⁹

“Ḥāce-i kā'ināt 'aleyhi ecmelu't-taḥiyyāt” (A1-17b)

(Güzel duaların kendisinin üzerine olduğu kâinatın öğreticisi)

Hz. Muhammed, Uhud Gazvesi sırasında Ebû Dücâne'ye iltifatları vesilesiyle Ebû Dücâne'nin kendine güveni ve gururu ile savaş alanındaki kibirli yürüyüşü üzerine Hz. Muhammed'in *“Bu (kibirli ve gururlu) yürüyüş, Allah'ın gazabına sebeptir; ancak bu (savaş gibi) yerler hariç.”* hadîs-i şerifini dile getirmeden önce Nâbî, *“Seyyid-i maḥlûkāt”* tabirini kullanır. Aslında Nâbî, bu tavsifle bir nevi okura nasihatte de bulunur. Hz. Muhammed gibi yaratılmışların efendisi bile kibirli ve gururlu bir şekilde yürüyüşten sakındığını ifade eder:¹⁰

“Seyyid-i maḥlûkāt” (A2-20b)

(Yaratılan varlıkların efendisi)

Uhud savaşında Yahudiler, “Sebt”i bahane ederek şehrin savunmasına katılmadıkları sırada Muhayrik isimli bir Yahudi'nin *“Bu tür durumlarda Sebt yasağına uyulamayacağı”* sözüne riayet ederek İslâm ordusuna katılmış ve savaşta ölmüş. Nâbî, bu hadiseyi anlatırken Hz. Muhammed için aşağıda yer alan tavsifi dile getirir:¹¹

⁸ Metin için bk. Abdulsamet Özmen, *Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin)*, s.175-181.

⁹ Metin için bk. Abdulsamet Özmen, *Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin)*, s.181.

¹⁰ Metin için bk. Abdulsamet Özmen, *Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin)*, s.186.

¹¹ Metin için bk. Abdulsamet Özmen, *Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin)*, s.199.

“*Hātime-i silsile-i enbiya*” (M-23a)

(Enbiyalar silsilesinin sonuncusu)

Rivayete göre sahabelerden biri olan Hanzale, Uhud savaşında şehîd olduktan sonra Hz. Muhammed onu meleklerin gaslettiğini haber verir. Nâbî, bu hadîs-i şerîfi anlatırken Hz. Peygamber için “*Sulţān-ı bārgāh-ı āsmān u zemīn*” tabirini kullanır:¹²

“*Sulţān-ı bārgāh-ı āsmān u zemīn*” (A1-27b)

(Yeryüzü ve gökyüzü dîvânının sultanı)

Uhud savaşı sırasında İbn Kami’e, Hz. Muhammed’i öldürmek kastıyla ona vurduğu kılıç darbesinin etkisi ile Hz. Peygamber’in yanağının kanamasına sebep olmuştur. Hatta bir rivayete göre savaş sırasında Hz. Muhammed gibi giyinip onun korumalığını üstlenen Musab bin Umeyr’i şehîd ettiği sırada Hz. Muhammed’i öldürdüğünü zannederek etrafa Hz. Muhammed’i öldürdüğünü ilan etmiş ancak kısa bir süre sonra yanıldığını anlamıştır. Söz konusu hadiseleri anlatan Nâbî, Hz. Muhammed’in İbn Kami’e tarafından yaralandığı sırada Hz. Muhammed için kullandığı tavsif şöyledir:¹³

“*Dürr-i yetim-i şadef-i kevneyn*” (M-26a)

(İki dünya sadefi içindeki tek, eşsiz inci)

Musab bin Umeyr şehîd olduktan sonra Hz. Muhammed, onun suretine giren bir melek ile mülaki olduğu vakıyı anlattığı sırada Nâbî, Hz. Peygamber’i “*Sulţān-ı kurb-ārā-yı halvet-hāne-i Yezdānī*” şeklinde vasıflandırır:¹⁴

“*Sulţān-ı kurb-ārā-yı halvet-hāne-i Yezdānī*” (A2-32a)

(Allah’ın huzuruna çıkmada ona en yakın olan sultan)

Hz. Muhammed’in amcası Hz. Hamza, Uhud savaşında şehîd olur ve Hz. Muhammed’e yetim kalacak kızı Fâtıma’yı kendisine emanet ettiğini bildirir. Hz. Muhammed, Hz. Fâtıma’yı kızı olarak kabul edeceğini, amcasına üzülmemesi

¹² Metin için bk. Abdulsamet Özmen, Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin), s.201-202.

¹³ Metin için bk. Abdulsamet Özmen, Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin), s.206.

¹⁴ Metin için bk. Abdulsamet Özmen, Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin), s.208.

gerektiğini söyler. Bu hadiseden sonra savaşın akabinde Medine'ye dönen Hz. Muhammed, Hz. Hamza'nın küçük kızı Fâtıma ile karşılaşır. Fâtıma, babası Hz. Hamza'yı sorması üzerine Hz. Muhammed, “*Ey Fâtıma bundan sonra pederin ben olayım.*” diye cevap verir. Nâbî, bu gelişen hadiseleri anlatırken Hz. Muhammed'i “*Ḥazreti nigāhbān-ı gencîne-i emānet ‘aleyhi efḍalu't-taḥiyye*” ibarelerini kullanarak tavsif eder:¹⁵

“*Ḥazreti nigāhbān-ı gencîne-i emānet ‘aleyhi efḍalu't-taḥiyye*” (M-36a)

(Bütün faziletli duaların kendisinin üzerine olduğu, emanet edilen hazinelerin gözetleyicisi)

Savaş sırasında Hz. Muhammed, üstleneceği tehlikeli bir mücadeleden dolayı Allah'dan Hz. Ali için yardım diler. Hz. Ali bu duanın feyziyle verilen görevi başarır. Nâbî, bu hadiseyi anlatırken Hz. Muhammed için aşağıda yer alan sıfatları kullanır:¹⁶

“*Ḥazreti şāhen-şeh-i erike-nişin-i nübüvvet ‘aleyhi efḍalu't-taḥiyye*” (M-71b)

(Bütün faziletli duaların kendisinin üzerine olduğu, nübüvvet tahtında oturan şahlar şahı)

Mekke'nin fethi sırasında gelişen olayda Benî Vâ'il efradından bir şahıs, Hz. Muhammed hakkında kötü sözler sarf eder. Bu durumda Nâbî, bu sözleri söyleyen şahsı olabildiğince kötü sözlerle tezyif ederken Hz. Muhammed'i ise pek çok güzel sıfatlarla över:¹⁷

“*Sütüde-i Ḥazreti Rabbü'l-‘ālemîn ve şadr-efrüz-ı şoḥbet-ḥāne-i ‘illiyin ya‘nî nūr-ı ceşm-i enbiyā vü mürselîn*” (A2-201a / A1-174a)

(Resûl ve enbiyâların gözlerinin nuru, cennetin en yüksek tabakası olan “İllyin” de yapılan sohbetin aydınlatıcısı, âlemlerin Rabbi'nin övdüğü zat)

¹⁵ Metin için bk. Abdulsamet Özmen, Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin), s.227-229.

¹⁶ Metin için bk. Abdulsamet Özmen, Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin), s. 309-310.

¹⁷ Metin için bk. Abdulsamet Özmen, Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin), s. 510-512.

Hudeybiye barış antlaşmasında Mekkeli müşriklerin temsilcisi konumunda olan Süheyl'in Hz. Muhammed ile mülakatı sırasında Nâbî, Hz. Muhammed için aşağıda yer alan tavsifi yapar:¹⁸

“*Cenâb-ı fâtihâ-i tûmâr-ı hîlkat, hâtîme-i kitâb-ı nübüvvet ‘aleyhi ekmelü’t-tahîyyet’* (A1-107b)

(En ekmel duaların kendisinin üzerine olduğu, nübüvvet kitaplarının sonuncusu, yaratılmış olan varlıkların ise fâtihası, yani başlangıcı olan zat)

Huneyn gazvesinin başarıyla sonuçlanmasının ardından Hz. Muhammed savaştan elde edilen ganimeti her kesin liyakati ve kabiliyeti gözetilerek adaletli bir şekilde paylaşılmasını buyurur. Nâbî, bu hadisenin gerçekleştiği sırada Hz. Muhammed’i “*Cenâb-ı şadr-ârâ-yı dîvân-hâne-i risâlet ve vesîletü’l-feth-i defter-hâne-i kudret’* şeklinde tavsif eder:¹⁹

“*Cenâb-ı şadr-ârâ-yı dîvân-hâne-i risâlet ve vesîletü’l-feth-i defter-hâne-i kudret’* (E-29b)

(Risâlet dîvânının evveli ve Kudret defterinin fethinin vesilesi)

Görüldüğü üzere Nâbî, *Zeyl-i Siyer-i Veysi*’de Hz. Muhammed’in ismini zikrettiği yerlerde hadiselerin yaşandığı durum ve bağlama göre onu en güzel vasıflarla tavsif etmeyi ihmal etmemiştir. Eserde pek çok tavsif örneğine rastlamak mümkündür. Ancak çalışmanın kapsamı açısından geriye kalan örnekleri aşağıda tablo halinde sunuyoruz:

Tablo:1

“ <i>Hâzreti Seyyid-i ins ü cân</i> ” (M-150a)	İnsanların ve can sahibi olanların efendisi
“ <i>Maḥbûb-ı bârgâh-ı Kuds</i> ” (M-28a)	Noksan sıfatlardan uzak olan Allah’ın sevgilisi
“ <i>Te’sîr-i du’â-yı Seyyidü’l-ibrâr</i> ” (A2-36a)	Sadıkların Seyyidinin dualarının tesiri
“ <i>Seyyidü’l-‘Arab ve’l-‘Acem</i> ” (A1-40b)	Arap ve Arap olmayanların efendisi
“ <i>Kürsî-nişîn-i maḥfel-i risâlet’</i> (A2-62b)	Risâlet mahfelinin sultanı

¹⁸ Metin için bk. Abdulsamet Özmen, Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysi (İnceleme-Tenkitli Metin), s. 365.

¹⁹ Metin için bk. Abdulsamet Özmen, Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysi (İnceleme-Tenkitli Metin), s. 601-602.

“ <i>Hâzreti eşrefü'l-mürselîn</i> ” (A1-67a)	Resûllerin en şereflişi
“ <i>Hâmî-i hıttâ-i nübüvvet ‘aleyhi efdalu't-taḥiyye</i> ” (A1-78b)	Bütün faziletli duaların kendisinin üzerine olduğu nübüvvet şehrinin hâmîsi
“ <i>Cenâb-ı eşrefü'l-enbiyâ ‘aleyhi ecmelu't-taḥiyyâ</i> ” (A2-87b)	En güzel duaların kendisinin üzerine olduğu, enbiyaların en şereflişi
“ <i>Hâzreti şehryâr-ı bâlâ-serîr-i nübüvvet ‘aleyhi efdalü't-taḥiyye</i> ” (A2-99b)	Bütün faziletli duaların kendisinin üzerine olduğu, nübüvvet tahtının en yükseğinde oturan padişah
“ <i>Hâzreti çâre-sâz-ı bi-çâregân</i> ” (A2-107a)	Çaresizlere çare olan
“ <i>Ṭabîb-i ḥaste-dilân-ı ‘âlem</i> ” (M-163b)	Âlemde hasta gönüllerin tabibi
<i>Hâzreti sâlâr-ı rusûl-i kirâm</i> (A1-135a)	Kerem sahibi peygamberlerin reisi
“ <i>Cenâb-ı ḥulâşatu'l-verâ</i> ” (A2-166a)	Yaratılmış varlıkların özü
“ <i>Seccâde-pîrâ-yı şerîat-ı ğarrâ</i> ” (A2-167a)	İslamiyet'in parlak seccadesi
“ <i>Ser-ḥalka-i silsile-i mevcûdât ‘aleyhi ecmelü's-şalavât ḥâzretleri</i> ” (A1-151b)	Bütün güzel salavatların kendisinin üzerine olduğu, yaratılış silsilesinin baş halkası
“ <i>Cenâb-ı rahmeten li'l-‘âlemîn</i> ” (M-144a)	Âlemlere rahmet olarak gönderilen
“ <i>İmâm-ı mihrâb-ı bi'set</i> ” (M-144b)	Bi'set mihrabının imamı
“ <i>Cenâb-ı fâḥru'l-enbiyâ</i> ” (A1-81a)	Enbiyaların övüncü
“ <i>Mâye-i rahmet-i ‘âlemiyân</i> ” (A2-210b)	Alemlerin rahmet mayası
“ <i>Şehensâh-ı nev-teshîr-i ‘illiyîn-serîr</i> ” (A2-227b)	Cennetteki illiyîn tahtının kendisine teshir edildiği şahlar şahı
“ <i>Ḥatîb-i ma'bed-i ‘illiyîn</i> ” (A2-229b)	İllyînin mabedinin/cennetin hatîbi
“ <i>Lücce-i bi-sâḥîl-i hidâyet</i> ” (E-16a)	Hidayetin sahilsiz denizi
“ <i>Serîr-ârâ-yı ḥulḳ-ı ‘azîm</i> ” (E-21a)	Büyük hasletlerin padişahı
“ <i>Şehryâr-ı memâlik-güşâ-yı ğayb-ı şühûd</i> ” (E-29a)	Gaybtaki memleketleri müşahede eden padişah
“ <i>Cenâb-ı ḥakîm-i fenn-âmûz-ı âdâb</i> ” (E-31a)	Âdâb ilimlerini hikmetle öğreten zat

“ <i>Cenāb-ı ḥāce-i fenn-āmūz-ı ādāb</i> ” (A2-73a)	Âdāb ilminin öğreticisi
“ <i>Cenāb-ı Seyyidü’s-şakāleyn</i> ” (E-33a)	Cinlerin ve insanların peygamberi
“ <i>Ḥazreti ‘allāme-i fūnūn-ı ḥaḳīḳat</i> ” (E-36a)	Hakikat ilminin büyük âlimi
“ <i>Ḥazreti ḥāce-i ders-ḥāne-i ‘ilm-i evvelīn ü āḫirīn</i> ” (E-36b)	Geçmiş ve gelecek ilminin öğretildiği dershanenin hocası

2.2. Sahabeler için Yapılan Övgü Tavsifleri

Klasik edebiyatımızda şair ya da müellif kaleme aldıkları manzum ve mensur metinlerde başta Hz. Muhammed’e, onun sahabelerine ve din ulularına sevgi ve bağlılıklarını dile getirirken onları çeşitli sıfatlarla da tavsif etmektedirler. Nâbî de zeyillerinde hususiyile sahabelerin isimlerini zikrederken tarihî kimliklerini göz önünde bulundurarak vasıflandırmıştır. Örneğin, Uhud savaşı sırasında Hz. Hamza’nın yanı sıra birkaç sahabe ile istişarede bulunmak üzere Hz. Muhammed’e gidecekleri sırada Nâbî, “kahraman” kimliği ile ön plana çıkan Hz. Hamza’yı şu şekilde tavsif eder:²⁰ “*Gerd-engiz-i muḥārib Ḥazreti Ḥamza bin ‘Abdu’l-muṭṭalib raḍīya’llāhü ‘anh*” (M-13b)

(Cenk meydanlarında tozkoparan Abdulmuttalib’in oğlu Hazreti Hamza)

Nâbî, eserin bir başka bölümünde Uhud savaşında Hz. Hamza’yı şehid eden Vahşi’nin Müslüman olduktan sonra da Müseyleme-i Kezzâb’ı öldürdüğünü anlattığı sırada Vahşi’nin Hz. Hamza ve Müseyleme için söylediklerini nakleder. Bu sırada Nâbî Hz. Hamza’yı “*ḥayrūn’nās Ḥamza gibi bir zāt-ı bülend-cenāb*” yani Hamza gibi yüksek şerefli bir zat olarak nitelendirir.²¹

Nâbî, Hz. Ali’nin ismini zikrettiği yerlerde onu cesareti, savaşçılığı ile ön plana çıkaran tavsiflerde bulunmuştur. Bu tavsiflerde kullanılan sıfatların bağlam odaklı olduğunu söylemek mümkündür. Nâbî, eserinde *Me’âricü’n-Nübüvve*’den nakille aldığı bir rivayette Hz. Ali’nin fetihlerdeki gayreti, kahramanlığı ve önemini anlattığı sırada Hz. Ali ve kullandığı kılıcı ile ilgili şu tavsiflerde bulunur:

²⁰ Metin için bk. Abdulsamet Özmen, Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin), s. 177-180.

²¹ Metin için bk. Abdulsamet Özmen, Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin), s. 592.

“‘*Aliyyu'l-Murtażā kerrem'allāhu vecheh*” (M-21a), “*Zülfekār-ı âteşbār gibi bir şimşir-i nām-dār*” (M-21a) (Ateş saçan Zülfikar gibi meşhur kılıç.), “*Hazreti meydān-pirā-yı velāyet*” (M-21a) (Velāyet meydanını süsleyen hazret).

Hiz. Ali için pek çok tavsiflerde bulunan Nâbî, eserinde İfk hadisesini anlattığı bölümde Hiz. Ali için “*Hadiqa-pirā-yı velāyet 'Aliyyu'l-Murtażā kerrema'llāhu vechehu*” (A2-73b) (Velāyet bahçesini süsleyen) sıfatını kullanır. Hiz. Ali'nin Hayber muharebesindeki üstün başarısını anlattığı bölümde ise Nâbî, Hiz. Ali'yi “*Kevkeb-i āsmān-ı Hudā yanī 'Aliyyu'l-Murtażā kerrema'llāhu vechehu*” (M-115a) (Allah'ın gökyüzünün yıldızı) şeklinde tavsif eder. Nâbî, eserinde Mekke'nin fethini anlattığı sırada Hiz. Ali için “*Şaf-der-i ma'reke-ārā Cenāb-ı 'Aliyyu'l-Murtażā kerrema'llāhu vechehu*” (A1-178a) yani (Savaş meydanında düşman saflarını yaran savaşçı) tabirini kullanır. Eserinde ayrıca Hiz. Ali'yi “*Şir-i Hudā 'Aliyyu'l-Murtażā*” (M-18b) (Allah'ın arslanı), “*Yekke-tāz-ı arşa-i velāyet*” (A2-25a) (Velāyet meydanında at süren kahraman) gibi sıfatlarla da tavsif etmektedir.

Nâbî, zeyillerinde Hiz. Muhammed'e bağlılığı ve sadakatiyle ön plana çıkan Hiz. Ebubekir için sık sık “*Hazreti Şiddik-i Ekber*” (Hiz. Peygamber'e bağlılıkta en ileride olan zat) tabirini kullanır. Nâbî, İfk hadisesini anlatımı sırasında Hiz. Ebubekir'in güzel ve ikna edici konuşma yönüne de dikkat çekerek “*Miftāh-ı nātiqa-i Şiddik-i Ekber radıya'llāhu 'anhi*” (M-59b) şeklinde tavsifte bulunur.

Tarihte adaleti ile meşhur olan Hiz. Ömer için Nâbî, yazmış olduğu zeyillerde “*Fārūq-ı A'zam*” (Hak ile batılı ayıranların en büyüğü) sıfatını kullanır. Nâbî, Benî Müstalık gazvesini anlattığı sırada Hiz. Ömer'i “*Hazreti Fārūq-ı vālā-himmel*” (M-52b) (Hak ile batılı birbirinden ayıran, yüksek himmet sahibi) olarak niteler. Aynı bölümde Nâbî, Hiz. Ömer için “*Ser-pence-i düşmen-gir-i 'Ömer*” (M-52b) (Düşmanı yakalayan güç ve kuvvet) tabirini de kullanır.

Nâbî, İfk hadisesini anlattığı sırada Hiz. Osman için ise “*Menba'-ı cūy-bār-ı hilm ü hayā Hazreti 'Osmān*” (A2-73a) yani Hiz. Osman'ı hayâ ve hilm nehrinin kaynağı olarak nitelendirir.

Uhud savaşı sırasında Nâbî, önceleri savaşlarda sancak taşıma ile görevlendirilen daha sonra Kâbe'nin anahtarının muhafazasını üstlenen Osman bin

Ebî Talha için “*Livâ-yı nigûnsâr-ı küffâr ‘Osmân bin Ebî Talha*” (A1-20a) küffarın sancağını baş aşağı eden bir yiğit olarak tavsif eder.²²

Nâbî, yetmiş sahabenin şehîd edildiği Bi’r-i Ma’üne hadisesini anlattığı sırada yine sahabe-i kiramdan olan Ebû Berâ’nın ismini zikrederken “*Aşhâb-ı bülend-cenâb Ebû Berâ*” (A2-54b) şeklinde (Yüksek şerefli Ebû Berâ) olarak tavsif etmektedir. Nitekim Ebû Berâ, Bedir Savaşı’na katılma isteği, yaşı küçük olduğu için Hz. Peygamber tarafından kabul edilmemiş, on beş yaşlarında iken iştirak ettiği Uhud savaşından itibaren bütün savaşlarda bulunmuş, bizzat Hz. Peygamber’le birlikte on dört savaşa katılmıştır.²³

Nâbî’nin, eserinde ismini övdüğü bir diğer sahabe ise Hz. Muhammed’in eşlerinden Ümmü Seleme’dur. Ümmü Seleme (ö.62/681), “*Resûlullah’ın eşleri arasında Hz. Âişe’den sonra en çok hadis rivayet eden sahabe hanım olmuştur. Kendisi Resûl-i Ekrem’den başka ilk kocası Ebû Seleme’den, Ca’fer b. Ebû Tâlib ve Hz. Fâtıma’dan 378 hadis rivayet etmiş, bu sebeple “ashâbü’l-miîn” (200 ile 1000 arasında hadis rivayet eden on sahâbi) arasına girmiştir.*”²⁴ Nâbî, Hudeybiye anlaşmasını anlattığı sırada Ümmü Seleme’yi “*Meşâbih-i şebistân-ı iffetden Ümmü Seleme rağıya’llâhu anhâ*” (A1-99a) (İffet odasının karanlığının aydınlatıcısı olan Ümmü Seleme. Allah ondan razı olsun.) şeklinde zikretmektedir.

Nâbî’nin Siyer-i Veysi’ye yazmış olduğu zeyillerde ismini zikrettiği sahabelerden birisi de Abdullah bin Revâha’dır. Abdullah bin Revâha: “*Hazrec kabilesinin Benî Hâris kolundan Revâha b. Sa’lebe’nin oğludur. Muhadramûn şairlerinden olup sanatını yalnız Hz. Peygamber’i ve İslâm dinini savunmak, müşrikleri hicvetmek yolunda kullanmıştır. Resûlullah’ın onun için söylediği bilinen, “Şiirleri müşrikler üzerinde oklardan daha etkilidir” cümlesi şairlik kudreti, “Şüphe yok ki kardeşiniz bâtil ve boş söz söylemez” cümlesi ise kişiliği hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır.*”²⁵ Nâbî, Mûte Savaşı’nı anlattığı sırada sancağı teslim alan ve ardından bu savaşta şehîd düşen Abdullah b. Revâha’yı “*Devha-i saht-rîşe-i kûhsâr-ı sebât yanî Abdu’llâh bin Revâha*” (A1-166b) (Sebat Dağının sert püsküllü ağacı Abdullah bin Revâha) şeklinde tavsif etmektedir.

²² Metin için bk. Abdulsamet Özmen, Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysi (İnceleme-Tenkitli Metin), s. 187-188.

²³ Ayrıntılı bilgi için bk. İsmail Lutfi Çakan, “Berâ bin Âzîb”, *DİA*, 1992, C. 5, s.469.

²⁴ M.Yaşar Kandemir, “Ümmü Seleme”, *DİA*, 2012, C. 42, s.328-330.

²⁵ Sargon Erdem, Hulusi Kılıç, “Abdullah b. Revâha”, *DİA*, 1988, C.1, s.129-130.

Nâbî'nin övgüyle ismini andığı sahabelerden birisi de Hz. Peygamber'den en çok hadis rivayet eden kişiler arasında bilinen Ebû Hureyre'dir. Hz. Peygamber'in yakınında çok bulunması sebebiyle Nâbî, Ebû Hureyre'yi Hz. Peygamber'in sırdaşı olarak tavsif etmektedir: “*Rāzdār-ı fahrü'l-enām Cenāb-ı Ebî Hureyre -i āli-makām rağıya'llāhu anhî*” (M-148a).

Nâbî'nin zeyillerinde ismi zikredilen bir diğer sahabe ise Ka'b bin Züheyr'dir. 630 yılında Medine'ye giderek Resûlullah'ın huzurunda ensar ve muhacirlerden oluşan topluluğun önünde İslâm'ı kabul etmiş ve orada meşhur kasidesi “Bânet Sü'âd”ı okumuştur. “Muhakkak ki Peygamber kendisiyle aydınlanan, Allah'ın çekilmiş yalın kılıçlarından bir kılıçtır” beytini söylediğinde Resûl-i Ekrem duygulanarak üzerindeki Yemen hırkasını (bürde) Kâ'b'ın omuzlarına atmış, şairin kasidesi bundan dolayı Kasîdetü'l-Bürde adıyla meşhur olmuştur.²⁶ Nâbî, Ka'b bin Züheyr'in “Bânet Sü'âd”ı okuyuşunu ve Hz. Muhammed'in kendisine hırkasını takdim etme hadisesini anlattığı sırada Ka'b bin Züheyr için bu tavsiflerde bulunur: “*Eşher-i sühan-ı rāzân-ı zamân ve eş'âr-ı manâ-perdâzân-ı devrân Ka'b bin Züheyr idi*” (E-18b).

(Zamanın, sözü süslü olan meşhuru ve devrin manaları düzenleyen en iyi şairi)

2.3. Müslüman Olmayanlar için Yapılan Tezyifler

Tezyif kelimesi, tehzîl kelimesiyle aynı anlamda kullanılmaktadır. “Sahte ve değersiz olarak gösterme” anlamına gelen bu kelime daha çok “başka birinin fikrini, mütalâasını çürütme, onunla eğlenme, maskaraya alma.”²⁷ şeklinde kullanılmaktadır. Müslüman olmayıp İslamiyet'e karşı kötü tutum ve davranış sergileyen müşriklerin, Nâbî'nin tezyif oklarından nasibini aldığını söylemek mümkündür. Nâbî'nin zeyillerinde müşriklerin isimleri kendilerinde bulunan olumsuz sıfatlarla birlikte zikredilir. Örneğin Nâbî, Hz. Muhammed'i kiskanarak ona yüz çeviren ve İslâm dinini inkâr eden müşrik Ebû Âmir'i bu tutumuyla anlattığı sırada onu şu şekilde tezyif eder: “*Pā-nihāde-i meydān-ı dalāl olan Ebū Âmir-i fāsık*” (A2-20b) (Dalalet meydanına ayak basmış fâsık Ebû Âmir)

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Savran, “Ka'b b. Züheyr”, *DİA*, 2001, C. 24, s. 7-8.

²⁷ Şemsettin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Şifa Yayınları, 2012. s.407.

Müşriklerden tezyif edilen bir diğer isim ise Abdullah bin Übey bin Selûl'dur. “*Babasının annesine nisbetle İbn Selûl diye de anılan Abdullah, Hazrec kabilesinin reisi olup Medine'nin idaresi kendisine verilmek üzere iken Hz. Peygamber'in oraya hicretiyle bundan vazgeçilmiştir. Bu sebeple, Bedir Gazvesi'nden hemen sonra Müslüman olmuş görünmesine rağmen, Peygamber'e ve onun tebliğ ettiği dine karşı beslediği kin ve düşmanlık duygularından hiçbir zaman kurtulamamıştır.*”²⁸ Nâbî, Benî Kaynuka Gazvesi'ni anlattığı sırada bu kişiyi Hz. Muhammed'e karşı olan olumsuz tavrı ve İslâmiyet'e verdiği zararlar nedeniyle “*Ser-ķāfile-i nifāk 'Abdu'llāh bin Übey bin Selûl-ı bed-aķlāk* (M-4a) (Nifak kafilesinin başı ve kötü ahlaklı bir kimse) olarak nitelemektedir. Aynı eserde Nâbî, Uhud Gazvesi'ni anlattığı sırada Abdullah bin Übey bin Selûl için “*Oİ 'Abdu'llāh bin Übey bin Selûl-ı münafık*”, “*Oİ seg-i beyābānger-i dalāl*” (M-15b). (Münafık ve dalalet çölünün köpeği) tabirlerini kullanır.

Nâbî, eserinde Hz. Vahşi'nin Müslüman olmadan önceki vaziyetini anlatırken onu “şehitlerin öncüsü ve Hz. Muhammed'in amcası Hz. Hamza'nın katili” olarak nitelemiştir: “*Ķātil-i seyyidi'ş-şuhedā Ħamza-i 'amm-i Muştafā Vahşî'dür*” (E-19a). Nâbî, Hz. Hamza'yı şehid eden Vahşi'nin Müslüman oluşunu anlattığı sırada ise yalancı peygamber olarak bilinen Müseyleme-i Kezzâb'ı lanet edilen, yalancı ve mel'un sıfatları ile tezyif etmektedir: “*Müseyleme-i Kezzāb-nām meşhūr-ı mel'anet-me'ābi*” (E-20a), “*Müseyleme-i Kezzāb gibi bir mel'un-ı meş'al-efrūz*” (E-20a). Aşağıdaki örnekte ise Nâbî, sahabelerden olan Sinan ile Cehcâh'ın kavgalarını anlattığı sırada İbn Ubeyy için “*İbn Ubeyy-i bed-siriştüñ ğadîr-i nā-şaf-ı zamîri çirk-āb-ı gendide-i nifāk ile memlū*” (A2-67B) (Kötü tabiatlı, kokuşmuş, pis nifakları kendinde toplayan biri) tezyifinde bulunur. Bir başka tezyif ise Nâbî, Hendek savaşını anlattığı sırada Ka'b'ı, kötü ahlaklı bir kimse şeklinde tezyif eder: “*Ka'b-ı bed-aķlāk*” (M-67b)

Nâbî, Kureyş kâfirlerinden bir grubun diyet ödeme şartıyla Amr Nevfel'in cesedini isteme durumları üzerine Hz. Muhammed'in ifadelerini nakl ettiği sırada Amr Nevfel'in ölmüş bedenini temiz olmayan bir ceset ve murdar bir leşe benzetir. Bu leş ise bir işe yaramayacağından küffar tarafına atıldığı ifade eder: “*Lāşe-i bed-heykel-i 'Amr Nevfel'i tamām şart-ı edā'-i diyet ile iştirāya talebkār oldılar. Sultān-ı mustāğniyu't-tab'-ı erīke-i 'aķā 'aleyhi ekmelu't-teħāyā* “Anlaruñ ne cesed-i nā-

²⁸ Talat Koçyiğit, “ Abdullah B. Übey B. Selûl “, *DİA*, 198, C.1, s.139-140.

pâkine ve ne kıymet-i habîsesine ihtiyâcumuz vardır.” diyü ol iki lâşe-i murdârî cānib-i kuffāra endāhte eylediler.” (A2-91b).

Hayber'in fethini anlattığı sırada Nâbî, Ebî Selûl'u, nifak oyuncuğunun oynayıcısı ve kötü ahlaklı bir kimse olarak tezyif eder: “Pîşekâr-ı bāzice-i nifāk Ebî Selûl-ı bed-aḥlāk” (A2-150a). Nâbî, eserinde bir başka müşrik olan Ebû Cehil'i “Vālid-i a' dā-yı mü'minîn İkrime bin Ebî Cehf” (E-16a) (Müminlerin düşmanlarının babası) olarak tanıtmaktadır.

Nâbî, Recî vakasını anlatırken müşriklerin ordusunu Recî denilen yerde cehennemden yırtıcı köpeklerinin, köpek dişi gibi yırtıcı dişleri ile bela ateşi saçan bulut gibi sahabelerin üzerine yürüdüklerini ifade etmektedir. Eserde geçen metin şöyle: “Ol derende seg-i cehennemi hemân iki yüz nefer kilâb-ı tîz-dendân ile mânende-i ebr-i âteşbâr-ı belâ menzil-i Recî' de sâde-levhân-ı aşhâb üzre ḥavâle oldılar.” (M-40b).

Uhud savaşını anlattığı bölümde Nâbî, Hz. Muhammed'i yaralayan bazı müşriklerin isimlerini zikrederken onları “pis” olarak nitelemekte ve Allah'ın lanetinin onların üzerlerine olmasını temenni etmektedir: “Esāmî-i ḥabîşeleri bunlardur: ‘Abdu’llāh bin Ḳami’e ve ‘Abdu’llāh bin Şihâb-ı Zuhri ve Ubey bin Ḥalef ve ‘Utbe bin Ebî Vaḳḳâş la’anehumu’llāh idiler.” (A2-29b). Uhud savaşında Hz. Muhammed'i öldürmek kastıyla hem Hz. Muhammed'i yaralayan hem de Musab bin Umeyr'i şehid eden İbn Kami'e için ise Nâbî, “İbn Ḳami'e-i bed-aḥter” (M-24b), “İbn Ḳami'e-i bed-kâr” (M-26a), “İbn Ḳami'e-i ziştḳâr” (M-26a), “İbn Ḳami'e-i tebehkâr” (A2-32a), “İbn Ḳami'e-i siyehkâr” (A2-36a) tezyiflerini kullanmaktadır.

Mekke'nin fethi sırasında Hz. Muhammed'e kötü sözler söyleyen Benî Vâ'il efradından bir müşrik için ise Nâbî, onu kara yüzlü ve kötü sözlü biri olarak cehennemde tasvir eder. Ayrıca zehirli sözleri sarf ettiği için ağzının cehennemden kızgın katranıyla doldurulmasını temenni eder. Eserde yer alan tezyif şöyledir: “Bir zebân-ı bed-nişānı bûse-gāh-ı ‘aḳārib-i caḥim ve dehân-ı ḳazfe-feşānı āgende-i ḳatrân-ı ḥamim olıcaḳ bed-güy ve siyeh-rünüñ ef'â-i zehr-feşân-ı dehânından” (M-151b).

Sonuç

Hikemî şiirin öncüsü olarak tanınan Nâbî, şairlik kudretinin yanı sıra kaleme almış olduğu mensur eserlerle de döneminin öne çıkan müellifleri arasında yerini alır. Nâbî'nin çoğu mektuplardan oluşan *Münşeat'ı*, *Fetihnâme-i Kamâniçe'si*, *Tuhfetü'l-Harameyn'i*, *Zeyl-i Siyer-i Veysî* ve *Zeylü'z-zeyl-i Siyer-i Veysî'si* önemli mensur eserleridir. Bu çalışmada, Nâbî'nin Siyer-i Veysî'ye yazdığı zeyillerinde İslâm dünyasında önder olarak kabul edilen Müslümanları tavsif ve İslâm dinine karşı olumsuz tutum ve davranış sergileyen gayr-i müslimleri tezyif ederken kullanmış olduğu sıfat ve teşbih örnekleri ele alındı. Bağlam açısından da değerlendirilen tavsif ve tezyif örneklerinde olay/konu odaklı sıfatlar ve teşbihlerin kullanıldığı tespit edildi. Nâbî'nin üstün sanat kabiliyetine bir kez daha şahit olunan bu çalışmada Nâbî, aynı cümle içerisinde müşriklere karşı en ağır tabirleri ve sıfatları kullanmakla beraber İslam dünyasının zirve şahsiyetlerini ulvî değerdeki teşbih ve sıfatlarla tavsif ettiği görülmektedir. Bu durum, Nâbî'nin süslü nesre olan aşinalığını göstermesi bakımından kayda değer bir özelliktir. Çalışmada ele alınan tavsif ve tezyif örneklerine bakıldığında Nâbî, benimsediği inanç ve düşünceyi eserine ve dolayısıyla üslubuna çok iyi bir şekilde yansıttığı söylenebilir.

Kaynakça

- Çakan, İsmail Lutfî. “Berâ bin Âzîb”, *DİA*, 1992, C. 5, s.469.
- Çaldak, Süleyman. “Eski Türk Edebiyatında Nesir”, *Eğitim Dergisi*, Temmuz-Ağustos 2006, s. 74-90.
- Erdem, Sargon. Kılıç, Hulusi. “Abdullah b. Revâha”, *DİA*, 1988, C.1, s.129-130.
- Erkan, Mustafa. “Dürretü't-Tâc”, *DİA*, 1994, C.10,s.33-34.
- Fayda, Mustafa. “Siyer ve Megazi”, *DİA*, 2009, C. 37, s. 324-325.
- İz, Fahir. *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1996.
- Kılıç, Atabey. “Klâsik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç Müdür?”, *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Prof. Dr. Abdulkarim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı, Yıl 2, Sayı 3, 2016 ss. 51-79.
- Kandemir, M.Yaşar. “Ümmü Seleme”, *DİA*, 2012, C. 42, s.328-330.
- Kılıç, Filiz. *Âşık Çelebi Meşâirü'ş-şu'ârâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-210485/asik-celebi-mesairus-suara.html>), 2008.
- Koçyiğit, Talat. “Abdullah B. Übey B. Selûl”, *DİA*, 1988, C.1, s.139-140.

Mengi, Mine. "Eski Türk Edebiyatında Nesir: Gelişimi ve Kaynakçası", *TALİD Dergisi*, C. 5, S. 10, 2007, s. 43-76.

Özfirat, Bayram. "Türk Edebiyatı'nın Manzum İlk Siyeri: Velî'nin Sîretü'n-Nebî'si", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2014, s. 12, ss. 93-134.

Özmen, Abdulsamet. *Nâbî'nin Siyer-i Veysî'ye Yazdığı Zeyiller (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2015.

Özmen, Abdulsamet. *Yûsuf Nâbî Zeyl-i Siyer-i Veysî (İnceleme-Tenkitleli Metin)*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020.

Sâmî, Şemsettin. *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Şifa Yayınları, 2012.

Savran, Ahmet. "Ka'b b. Züheyr", *DİA*, 2001, C. 24, s. 7-8.

Tuğluk, İbrahim Halil. "17. Yüzyıla Ait Harekeli İki Metinde Bazı İmlâ Özellikleri", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/6 Fall 2008*.

İstifade Edilen Zeyl-i Siyer-i Veysî Nüshaları

Yusuf Nâbî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Manisa il Halk Kütüphanesi Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 45 Ak Ze 197.

Yusuf Nâbî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, İstanbul Âtîf Efendi Kütüphanesi Türkçe Tarih-Coğrafya Yazmaları Koleksiyonu 34 Atıf 1751.

Yusuf Nâbî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, İstanbul Âtîf Efendi Kütüphanesi Türkçe Tarih-Coğrafya Yazmaları Koleksiyonu 34 Atıf 1750.

Yusuf Nâbî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu 2442.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.